

Sergiu MUSTEAȚĂ.
CUM SĂ ELABORĂM ȘI SĂ ANALIZĂM
MANUALELE ȘCOLARE. Ed. a 2-a,
Chișinău: CEP UPSC, 2025. 352 p.
ISBN 978-9975-48-342-1

În ultimele decenii, studiul manualelor școlare a cunoscut o ascensiune constantă, impunându-se ca un curent academic semnificativ, un domeniu de referință, practicat și recunoscut la nivel mondial. Ceea ce odinioară era perceput doar ca un instrument auxiliar de lucru în clasă este analizat astăzi ca un artefact cultural, politic și educațional complex, care atrage interesul istoricilor, politologilor și sociologilor (și nu numai). Conturat în a doua jumătate a secolului al XX-lea în spațiul occidental – unde cercetarea a fost impulsionată de

reconcilierea postbelică și deconstrucția propagandei din anii Războiului Rece – domeniul s-a extins ulterior și în Europa de Est, unde prăbușirea regimului totalitar, înlăturarea cenzurii, începutul democratizării, deschiderea arhivelor, libertatea de expresie au creat contextul firesc pentru demontarea miturilor ideologice și pentru reconstrucția unui demers didactic obiectiv, evidențiind nevoia de manuale noi și, odată cu aceasta, nevoia de învățare a elaborării manualelor care s-ar centra pe elevi, ar forma și dezvolta competențe și ar facilita învățarea activă.

Printre statele înscrise în această paradigmă s-a numărat și Republica Moldova, unde procesul de elaborare a manualelor școlare a cunoscut transformări profunde. În anii '90 s-a pus problema noilor manuale care să restabilească adevărul istoric și valorile identitare, iar după anii 2000 accentul s-a fixat pe un curriculum axat pe competențe, alinierea la standardele europene, introducerea manualelor alternative și eliminarea abordărilor monolitice, continuându-se cu tendința de a dezvolta spiritul critic și de a racorda conținuturile la valorile unei societăți democratice.

Un rol important în „pavarea” acestui drum, deloc ușor, al proiectării noului sistem de manuale naționale, l-a avut istoricul Sergiu Musteață – autorul recentului volum despre „Cum să elaborăm și să analizăm manualele școlare” – ale cărui preocupări științifice s-au concentrat asupra problematicei manualelor școlare și pe care le-a aprofundat odată cu investigațiile efectuate în cadrul

Institutului Georg Eckert din Germania – un centru de cercetare de referință în domeniul resurselor educaționale. Captivat de tematica manualelor școlare, S. Musteață a reușit să atragă în această direcție și să formeze – cu sprijinul a mai multor proiecte naționale și europene și în cooperare cu autoritățile naționale – o comunitate academică eterogenă, formată deopotrivă din istorici consacrați și tineri cercetători, din mediul științific și universitar, dar și din cadre didactice din învățământul preuniversitar. Prin intermediul acestor platforme colaborative, s-a reușit dezvoltarea unor concepte de învățare și proiectare, redefinind structura manualului modern, strategiile de predare și metodologiile de lucru cu elevii, contribuind astfel la fundamentarea unei noi culturi didactice axate pe calitate, cooperare și gândire critică. Majoritatea celor implicați au beneficiat de diverse formări în domeniu și de vizite de studiu, în scopul învățării din bunele practici europene; au participat la discuții și dezbateri, la diverse workshopuri, ajungând ei înșiși, ulterior (unii dintre ei), la a fi autori ai noilor manuale de istorie din spațiul autohton. Prin acele acțiuni de coordonare, Sergiu Musteață a contribuit la fundamentarea unei noi direcții de cercetare în istoriografia națională – cea a elaborării și analizei manualelor. Relevanța acestui demers este demonstrată astăzi de interesul constant al comunității științifice pentru subiect, materializat printr-o multitudine de studii și articole care investighează modul în care temele de interes istoric sunt abordate în manualele din Republica Moldova. Concomitent cu aceste activități, Sergiu Musteață s-a orientat și spre o direcție formativă, dezvoltată pe două paliere conexe. Pe de o parte, acesta a stimulat interesul mai multor tineri cercetători pentru tematica manualelor școlare și, în calitate de conducător științific, i-a ghidat în elaborarea tezelor de doctorat. Pe de altă parte, a inițiat, în cadrul UPSC „Ion Creangă”, un curs special adresat studenților specialității „Istorie”, oferindu-le cadrul teoretico-practic necesar pentru a învăța să analizeze critic manualul școlar.

Având în vedere experiența bogată a istoricului Sergiu Musteață și cunoștințele consolidate în elaborarea și analiza manualelor școlare, publicarea cărții *„Cum să elaborăm și să analizăm manualele școlare”* se impune ca o apariție firească și, totodată, așteptată, dat fiind faptul că întocmirea manualelor școlare este un proces continuu, aflat într-o adaptare permanentă la dinamica sociale, cercetările istorice, evoluțiile tehnologice etc.

Volumul este organizat în două părți, completate de o introducere, concluzii, un rezumat în engleză și o bibliografie. În *Introducerea* lucrării, autorul apelează la citatul lui E.B. Johnsen, prin care se afirmă că „manualele sunt unele dintre cele mai puternice instrumente politice ale societății”, constatând că, intenționat sau involuntar, conținuturile manualelor sunt influențate de contextele politice în care sunt elaborate (p. 13), iar de-a lungul secolelor XIX și XX, manualul școlar a fost utilizat frecvent ca instrument de legitimare a politicilor duse de regimurile politice – rasiale, naționaliste, totalitare (p. 14). Tot în acest compartiment sunt argumentate structura volumului și necesitatea analizei manualelor școlare, fiind fixate scopurile cercetării, care se extind de la sistematizarea experienței

internațională în domeniul analizei manualelor, la identificarea criteriilor de analiză a acestora și, apoi, la formularea de recomandări pentru îmbunătățirea procesului de elaborare și evaluare a acestora în Republica Moldova (p. 15).

Partea I a cărții – *Analiza manualelor* – este structurată în șapte capitole. Primul capitol se axează pe raportul dintre curriculum și manual și pe analiza lor, subliniindu-se că manualul constituie o formă concretă de implementare a curriculumului și că analiza manualului trebuie să înceapă cu analiza curriculumului (p.17). Autorul subliniază necesitatea respectării principiilor obiectivității științifice și abordării pluraliste la elaborarea acestor două tipuri de demersuri (p.18-21), făcând, de asemenea, referire la organizațiile care au avut, de-a lungul timpului, inițiativa și contribuția la analiza manualelor școlare (Liga Națiunilor și succesoarea acesteia – Organizația Națiunilor Unite sau mai exact una dintre organizațiile familiei ONU și anume UNESCO la nivel mondial, și Consiliul Europei la nivel regional, dar și Institutul Georg Eckert). Nu în ultimul rând, sunt identificate criteriile de analiză a calității manualelor, printre care se remarcă dimensiunea curriculară, cea științifică, cea didactică, precum și altele (p.27-29). Ideea de bază a acestui capitol este sesizarea interdependenței structurale dintre curriculum – care stabilește cadrul normativ și valoric al educației, manual – care îl operează în practică și analiza acestora – care constituie un mecanism de verificare a acestei corelații (p. 29–30).

Capitolul al doilea se concentrează pe așteptările față de manual pe care le au diverși „actori” – direcți sau indirecti – ai procesului educațional, a căror părere contează atât la analiza manualelor, cât și la revizuirea acestora. Sunt abordate așteptările profesorilor, care, în procesul de predare, au nevoie de manuale care conțin informații clar structurate și coerent redate; materiale vizuale (imagini, hărți), fragmente de documente; sarcini bine formulate pentru evaluare; idei inovatoare, care ar ajuta la formarea opiniilor elevilor etc. (p.31-32). Așteptările elevilor și ale părinților față de manuale par a fi de natură tridimensională – cognitivă, pragmatică și motivațională (p. 33-34). Iar autorii și editorii urmăresc ca manualul să aibă un caracter științific și, respectiv, un caracter didactic, dar și o justificare financiară – condiție de care ține cont în special editorul. Autorul identifică și un șir de bariere care complică îndeplinirea așteptărilor și la care se pot referi presiunea politică, costul manualului etc. (p.37). Prin abordarea acestor subiecte, se urmărește evidențierea însușirii profunde și multidimensionale a manualului școlar.

Un capitol aparte (al treilea) este dedicat căilor de analiză a manualelor, care trebuie să se bazeze, așa cum accentuează autorul, pe abordări pluraliste, multilaterale și interdisciplinare (p.41-42). Căile de analiză, enunțate și analizate în carte, sunt: testarea – prin care se urmărește gradul de accesibilitate a conținutului, eficiența sarcinilor etc. (p. 42-44); chestionarea – prin intermediul căreia sau, mai exact mai exact, prin întrebările pe care le conține, se află părerea elevilor, profesorilor, care își împărtășesc propria experiență de lucru cu manualul (p. 44-46); expertizarea

– care constituie un filtru instituțional al calității și care depinde de calitatea experților, a evaluatorilor (p. 46-48); cât și cercetarea – care permite să evalueze multidimensional manualul, din perspectivă pedagogică, culturală, ideologică (p. 48-50). Autorul constată că combinarea acestor căi într-o strategie coerentă de analiză crește gradul de obiectivitate al rezultatelor.

În cel de-al patrulea capitol, autorul lucrării se axează pe metodele și mijloacele de analiză a manualelor. Metodele sunt grupate, tradițional, pe dimensiunile cantitative și calitative, specificându-se întrebările la care răspund unele și altele, avantajele fiecărui tip și cât de importantă este utilizarea complexă a acestor metode, care se completează reciproc (p. 52-54). Tot aici sunt evidențiate mijloacele de analiză la care se referă instrumentele, prin intermediul cărora se aplică metodele de analiză. Concluzia la care ajunge autorul este că metodologia analizei manualelor constituie condiția fundamentală a validității procesului de evaluare (p. 56).

„Criteriilor de analiză” li se oferă un spațiu generos (capitolul cinci) în volumul *„Cum să elaborăm și să analizăm manualele școlare”*, accentele fiind puse pe: explicarea necesității identificării și standardizării criteriilor, pe cele 18 criterii formulate de UNESCO în 1949 (corectitudinea informației incluse; actualitatea și corectitudinea ilustrațiilor; tratarea obiectivă a subiectelor controversate etc.), pe conceptul și structura manualului, pe conținutul acestuia, pe accesibilitatea textului, pe designul și formatul manualului, pe calitatea aparatului metodic și pe criteriile de analiză propriu-zise care sunt esențiale pentru îmbunătățirea calității manualului și, astfel, pentru modernizarea sistemului educațional.

„Factorii care influențează «viața» unui manual” sunt discutați în paginile capitolului al șaselea, reieșind din afirmația: „lumea manualelor este o lume inegală” (Philip G. Altbach). Autorul menționează că elaborarea și longevitatea unui manual depind de mai multe condiții de ordin material, tehnic, financiar, administrativ etc. În acest context, se accentuează importanța stabilității politice, a gradului de implementare a reformelor; a influenței politice; a rolului autorităților publice; a profesionalismului autorilor; a poziției cadrelor didactice, a elevilor, a societății civile etc.

Iar în ultimul capitol (al șaptelea), autorul identifică caracteristicile unui manual reușit (p. 102-107), care variază și sunt specificate separat pentru titluri, texte, termeni, surse, formatul grafic, sarcinile didactice etc. Autorul constată că manualul este calificat ca reușit dacă creează contexte pentru reflecție și dezvoltă competențe (p. 107).

Concluziile primei părți a lucrării indică faptul că dificultățile întâmpinate în elaborarea și utilizarea manualelor în Republica Moldova derivă din insuficienta sistematizare a principiilor, criteriilor și procedurilor de analiză. Iar pentru îmbunătățirea calității manualelor școlare sunt necesare o fundamentare metodologică riguroasă, o aliniere constantă la standardele europene, o conlucrare amplă a tuturor actorilor implicați și, în același timp, o asumare responsabilă din partea acestora.

Partea a doua a volumului este dedicată studiilor de caz și vine să valideze, așa cum menționează însuși autorul, cadrul teoretic prezentat în paginile primei părți (p.110). Această a doua parte cuprinde o serie de articole publicate în diverse reviste și volume, care abordează teme de interes major din istoria națională, privite din perspective didactice, teoretico-practice, metodologice, comparative etc. Printre acestea se numără: „Marea Unire din 1918 în manualele școlare din RM” (clasele a IV-a, a VIII-a și a IX-a); „Carol I în manualele de istorie din RM” (clasa a VIII-a); „Evenimentele din 1992 în manualele de istorie din școlile transnistrene”, precum și altele. Volumul se încheie cu un rezumat în limba engleză și cu o bibliografie impresionantă, care demonstrează soliditatea demersului întreprins de autor.

Lucrarea „Cum să elaborăm și să analizăm manualele școlare”, semnată de istoricul Sergiu Musteață, se impune prin rigurozitate științifică și acuratețe metodologică, având un caracter aplicativ pronunțat și fiind profund ancorată în paradigmele educației contemporane. Prin abordarea holistică a tematicii și prin convergența armonioasă dintre dimensiunea conceptuală și cea pragmatică, volumul oferă un cadru de referință semnificativ pentru studenți, cercetători, cadre didactice și specialiști implicați în procesele de elaborare, analiză, evaluare, implementare și revizuire a manualelor școlare. Apreciind valoarea sa teoretico-practică și relevanța pentru reformarea și modernizarea sistemului de învățământ, lucrarea se recomandă ca un instrument fundamental care merită integrat în activitățile didactice, în formarea profesională continuă și în programele de cercetare din domeniu.

Ludmila COADĂ, Larisa NOROC